

Piotr Szukalski
Instytut Socjologii
Uniwersytet Łódzki
piotr.szukalski@uni.lodz.pl

Kto i dlaczego się rozwodzi? Rozwody w 2019 r. w ujęciu regionalnym

„I nie opuszczę Cię aż do śmierci” nie zawsze okazuje się być obietnicą zgodną z rzeczywistym przebiegiem zalegalizowanego związku. W ostatnich latach w Polsce orzekanych jest po sześćdziesiąt kilka tysięcy rozwodów, co wskazuje, iż mniej więcej co trzecie nowo zawarte małżeństwo kończy w ten właśnie sposób [Szukalski, 2016a]. Jednakże od wielu dekad zaobserwować można w naszym kraju duże przestrzenne zróżnicowanie częstości rozwodów [Szukalski, 2013, 2016b]. Celem niniejszego opracowania jest przyjrzenie się bliżej owemu przestrzennemu zróżnicowaniu, a jednocześnie sprawdzeniu, na ile różnice odnośnie do częstości rozwodów powiązane są z odmiennymi cechami osób rozwodzących się. Jeśli bowiem przyjąć, że częstość rozwodów odzwierciedla lokalną mentalność, kształtującą się pod wpływem religijności, kontroli społecznej i obyczajowości, to winna ona również wpływać na to kto, kiedy (tj. na jakim etapie związku) i z jakiego powodu decyduje się na rozstanie z dotychczasowym partnerem życiowym.

W przeciwieństwie do porównań częstości występowania rozwodów prace odnoszące się do różnic pomiędzy cechami małżonków, związków czy przyczyn rozwodów w ujęciu regionalnym podejmowane są zdecydowanie rzadziej. O ile w przeszłości wynikało to z utrudnionego dostępu do właściwych danych, o tyle obecnie, tj. od 2002 r., dzięki istnieniu bazy danych GUS *Demografia* wyszukanie lub wygenerowanie odpowiednich wielkości jest zadaniem prostym, aczkolwiek wciąż czasochłonnym.

Źródłem wszelkich podawanych dalej danych – o ile nie zaznaczono inaczej – jest wspomniana wcześniej baza GUS *Demografia* (<https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/StartIntro.aspx>).

W pierwszej kolejności wspomnieć należy o znacznych i utrzymujących się w czasie różnicach w zakresie częstości kończenia się związku małżeńskiego rozwodem. Najczęściej wykorzystuje się do tego celu współczynnik rozwodów w przeliczeniu na 1000 nowo zawartych małżeństw, tj. iloraz orzeczonych w danym roku kalendarzowym rozwodów i zawartych w tym samym okresie małżeństw. Choć nadaje się temu wskaźnikowi najczęściej interpretację probabilistyczną, pamiętać należy, iż mało które małżeństwo kończy się w tym samym roku kalendarzowym, w którym zostało zarejestrowane. Stąd też należy ostrożnie interpretować te dane, pamiętając o ich mocno warunkowym znaczeniu. Generalnie, stale najwyższe wartości wspomnianych powyżej współczynników zaobserwować można na terenach Polski Północnej i Zachodniej (woj. warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie, dolnośląskie, lubuskie, opolskie) oraz na terenie woj. łódzkiego (gdzie wynika to przede wszystkim w sytuacji w miastach, a zwłaszcza w stolicy regionu), z kolei najniższe w Polsce Południowo-Wschodniej (podkarpackie, świętokrzyskie, małopolskie) – zob. tab. 1. Wszędzie na terenach wiejskich gotowość do zakończenia związku rozwodem była zdecydowanie mniejsza niż wśród ludności miast.

Podjeżdżać można, że (nie)tradycjonalizm poszczególnych regionów powiązany być powinien ze zróżnicowaniem cech rozwodzących się par, odciskając swe piętno na długości trwania związku w momencie podjęcia decyzji o rozstaniu, czy przyczynach rozwodu.

Tabela 1
Współczynnik rozwodów w przeliczeniu na 1000 nowo zawartych małżeństw
w latach 2000-2019 według województw

Województwo	2000	2005	2010	2015	2019		
					ogółem	miasto	wieś
Dolnośląskie	309,6	487,3	353,7	418,6	436,8	485,9	316,1
Kujawsko-pomorskie	206,2	366,9	321,4	395,7	390,9	452,0	301,8
Lubelskie	136,3	217,6	186,7	319,3	345,9	465,2	248,6
Lubuskie	288,5	521,7	326,9	414,1	387,1	423,5	311,0
Łódzkie	239,9	381,7	294,0	332,2	435,0	535,3	271,1
Małopolskie	132,2	258,8	177,7	273,8	263,1	361,8	167,7
Mazowieckie	205,5	307,1	272,7	382,0	349,5	410,2	236,6
Opolskie	243,5	371,9	266,3	341,1	372,8	485,3	250,6
Podkarpackie	127,6	228,0	158,0	243,8	253,7	379,1	172,4
Podlaskie	215,9	335,2	276,6	325,9	375,2	490,9	212,0
Pomorskie	240,4	333,3	269,1	398,0	276,8	305,2	226,4
Śląskie	198,6	360,8	299,4	369,3	376,9	408,1	277,1
Świętokrzyskie	93,8	124,8	196,1	301,6	273,1	383,4	194,3
Warmińsko-mazurskie	221,7	391,4	346,4	398,2	424,6	495,7	317,7
Wielkopolskie	181,0	242,8	232,5	333,3	330,5	402,4	243,9
Zachodniopomorskie	262,0	435,7	348,1	388,3	399,3	425,0	337,1
Polska	202,6	326,6	268,5	356,4	356,3	423,4	241,6

Tabela 2
Małżeństwa rozwodzące się według długości stażu małżeńskiego i województw
(jako % rozwodzących się par w danym województwie)

Region	mniej niż 1 rok	1 rok	2-4 lata	5-9 lat	10-14 lat	15-19 lat	20 lat i więcej
Dolnośląskie	1,6	3,9	13,0	23,0	18,3	12,6	27,6
Kujawsko-pomorskie	1,6	3,3	13,0	20,8	17,6	14,4	29,2
Lubelskie	1,5	3,0	11,8	19,5	20,0	15,4	28,8
Lubuskie	2,0	4,1	12,7	22,6	16,3	12,4	29,9
Łódzkie	1,5	3,6	12,0	21,2	19,3	13,8	28,6
Małopolskie	1,6	3,8	13,0	22,7	17,7	13,5	27,6
Mazowieckie	1,7	3,6	12,4	23,1	19,3	14,1	25,9
Opolskie	1,8	2,9	12,7	22,9	19,0	13,1	27,6
Podkarpackie	1,1	3,0	12,8	22,0	18,7	13,5	29,0
Podlaskie	1,5	3,9	14,1	19,9	18,7	12,9	28,9
Pomorskie	1,6	2,7	13,0	22,5	18,2	14,8	27,1
Śląskie	1,5	3,3	13,3	22,2	18,0	13,2	28,4
Świętokrzyskie	1,7	3,4	11,9	21,0	18,1	13,1	30,8
Warmińsko-mazurskie	1,6	3,2	12,7	21,6	18,3	13,8	28,8
Wielkopolskie	1,6	3,6	12,9	22,0	18,5	13,8	27,6
Zachodniopomorskie	1,7	3,5	13,9	23,0	16,6	12,4	29,1
Polska	1,6	3,5	12,8	22,1	18,4	13,6	28,0

W społecznym odczuciu potrzebnych jest przynajmniej kilka lat, aby jednoznacznie można było stwierdzić, iż dane małżeństwo to nieporozumienie. Najczęściej zatem rozstają się w naszym kraju osoby pozostające w związkach przynajmniej kilka lat (tab. 2), widoczna bowiem najwyższa częstość przy stażu 20 lat i więcej wynika jedynie z rozpiętości tej klasy stażu małżeńskiego. W przypadku województw z najbardziej konserwatywnej obyczajowo Polski Południowo-Wschodniej widoczne jest zdecydowanie niższy udział związków z bardzo krótkim stażem. Tymczasem w przypadku regionów zlokalizowanych na terenach dawnych Ziemi Odzyskanych decyzja o rozstaniu podejmowana jest na nieco wcześniejszym etapie małżeństwa, generalnie jest tam trochę więcej rozwodów w pierwszych latach istnienia związku. Zatem istnieją przesłanki, aby stwierdzić powiązanie pomiędzy zamieszkiwaniem na terenach o nietradycyjnych zachowaniach demograficznych a wcześniejszym decydowaniem się na rozwód.

W efekcie powyższych zależności i związku między długością trwania związku a wiekiem rozwodzących się należałoby oczekiwać, iż w podobny sposób wyglądać będzie regionalne zróżnicowanie wieku osób rozwodzących się (tab. 3).

Tabela 3

Wiek osób rozstających się w chwili orzeczenia rozwodu w 2019 r. według województw (jako % ogółu rozwodzących się danej płci w danym województwie)

Region	24 i mniej		25-29		30-39		40-49		50 i więcej	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Dolnośląskie	0,6	2,2	5,7	9,9	34,7	39,3	34,8	30,4	24,2	18,2
Kujawsko-pomorskie	0,6	2,2	6,2	10,9	34,4	38,3	35,1	31,7	23,6	16,9
Lubelskie	0,9	2,7	6,2	11,2	36,3	39,8	35,1	31,2	21,5	15,1
Lubuskie	0,7	1,9	5,4	10,7	33,8	38,0	34,6	29,9	25,4	19,5
Łódzkie	0,5	2,3	5,8	10,0	35,4	38,8	35,5	32,5	22,8	16,5
Małopolskie	0,8	2,5	6,4	10,9	37,1	40,9	33,5	30,1	22,3	15,5
Mazowieckie	0,6	1,8	5,5	9,9	34,9	40,7	37,4	32,0	21,6	15,7
Opolskie	1,3	2,8	6,8	11,6	35,3	38,9	33,2	30,5	23,4	16,1
Podkarpackie	0,9	3,1	7,6	13,4	37,9	39,7	32,2	28,3	21,5	15,5
Podlaskie	0,6	2,9	7,7	12,9	36,9	39,4	30,4	26,7	24,4	18,1
Pomorskie	0,5	1,8	5,7	10,2	33,7	38,4	37,0	32,6	23,0	16,9
Śląskie	0,7	2,3	6,2	10,8	36,3	40,2	34,5	30,7	22,4	16,0
Świętokrzyskie	0,3	3,2	6,4	11,6	36,3	37,7	33,9	32,4	23,1	15,1
Warmińsko-mazurskie	0,5	2,0	5,3	9,9	36,1	41,2	33,6	28,9	24,5	18,0
Wielkopolskie	0,6	2,3	6,7	10,9	36,5	40,8	35,7	31,2	20,6	14,7
Zachodniopomorskie	0,4	1,9	4,1	9,1	33,8	38,2	35,3	31,6	26,3	19,2
Polska	0,6	2,2	6,0	10,7	35,8	39,9	35,0	30,9	22,6	16,3

W tym jednak przypadku uwzględnić należy jeszcze dwa czynniki – odmienny w poszczególnych województwach typowy wiek wstępowania w związki małżeńskie oraz zróżnicowaną strukturę wieku ludności. Jako rezultat wcześniejszego stawiania na ślubnym kobiercu w słabo zurbanizowanych województwach Polski Południowo-Wschodniej i relatywnie dużej liczby młodych osób tam mieszkających (wynik relatywnie wysokiej dzietności lat 1990., wynikającej z zapóźnienia zmiany wzorca dzietności) udział względnie młodych „rozwodników” (tj. mających do 30 lat) na tych obszarach jest wyższy niż w reszcie kraju. Wysoki udział takich właśnie osób występuje również na Opolszczyźnie – terenu obok województw łódzkiego, świętokrzyskiego i podlaskiego – o najstarszej strukturze wieku, co z kolei wynika z relatywnie niedużego udziału rozwodów z bardzo długim stażem małżeńskim (tab. 3).

Ponoć każdy związek to dwa związki – ten jej i ten jego. Kobiety zazwyczaj zdecydowanie bardziej krytycznie podchodzą do oceny intymnej relacji, niezależnie od tego, czy jest ona nieformalna czy sformalizowana. Większy krytycyzm przekłada się na obserwowaną od lat i widoczną w roku 2019 we wszystkich województwach zdecydowaną przewagę pozwów rozwodowych, inicjujących formalne rozstanie, składanych przez kobiety (tab. 4). Zazwyczaj im wyższa częstość rozwodów, tym i wyższy udział mężczyzn składających takie pozwy, aczkolwiek trudno zauważyć tu jakąś silną zależność. Wspomniana wyżej wyższa częstość rozpoczynania procedury rozwodowej przez kobiety jest o tyle uzasadniona, iż sądy orzekające o rozwodzie – jeśli już stwierdzają o winie stron, co w ostatnich dekadach stale stanowi obniżającą się mniejszość spraw [Szukalski, 2013] – zdecydowanie częściej uznają za winnych trwałego i pełnego rozkładu pożycia mężczyzn niż kobiety (tab. 4). Brak orzeczenia o winie w najmniejszym stopniu występuje w regionach o najniższej skłonności do rozwodów (podlaskie, podkarpackie), co zapewne jest związane z tym, iż w takich bardziej zachowawczo obyczajowo województwach rozwód – jeśli już występuje – zapewne ma zdecydowanie bardziej konkretny powód niż wzajemne niezadowolenie ze związku, a co więcej może wynikać ze świadomego poszukiwania winnych niepomyślnego przebiegu związku w celu usprawiedliwienia się przed otoczeniem.

Tabela 4

Osoba składająca pozew rozwodowy i strona winna rozwodowi (w %) w 2019 r. według województw

Region	Pozew złożony przez:		Orzeczona przez sąd wina:			
	Mąż	Żona	Męża	Żony	Z obu stron	Bez orzeczenia
Dolnośląskie	33,1	66,9	12,4	3,6	4,6	79,5
Kujawsko-pomorskie	30,9	69,1	14,2	3,0	2,6	80,3
Lubelskie	32,5	67,5	12,4	3,0	3,4	81,2
Lubuskie	33,8	66,2	11,2	2,5	4,0	82,4
Łódzkie	34,2	65,8	12,8	3,2	3,7	80,3
Małopolskie	34,0	66,0	12,1	2,7	3,3	81,9
Mazowieckie	34,8	65,2	14,1	3,0	5,6	77,4
Opolskie	34,1	65,9	14,0	6,0	5,5	74,5
Podkarpackie	31,3	68,7	16,7	3,9	4,0	75,5
Podlaskie	30,7	69,3	17,1	3,8	4,3	74,8
Pomorskie	35,7	64,3	13,2	4,1	4,4	78,4
Śląskie	34,3	65,7	15,1	3,7	4,0	77,2
Świętokrzyskie	30,8	69,2	12,4	2,8	3,2	81,6
Warmińsko-mazurskie	31,9	68,1	15,0	5,1	5,2	74,6
Wielkopolskie	32,9	67,1	11,7	3,1	3,3	81,9
Zachodniopomorskie	34,5	65,5	10,6	3,0	4,4	82,0
Polska	33,5	66,5	13,4	3,4	4,2	79,0

Jak wspomniano wyżej, jeśli sądy wskazują winnych, są nimi częściej mężczyźni. Współgra to z najważniejszymi przyczynami rozwodów. Te ostatnie badać można w dwojaki sposób, zdając sobie sprawę z tego, iż rzadko kiedy pojedyncza przyczyna jest sama w sobie wystarczająca, aby zdecydowanie zakończyć prawne relacje. Stąd też w dalszej części analizować będziemy dane raz odnoszące się do sytuacji, gdy dana przyczyna rozstania podawana była jako jedyna (tab. 5), a następnie gdy dany powód wchodził w skład „wiązki” przyczyn uznanych przez sądy za decydujące o orzeczeniu rozwodu (6). Jak łatwo można się domyślić, zdecydowanie przeważały takie sytuacje, gdy występowała wieloprzyczynowość kończenia małżeństwa.

Występowała przy tym bardzo duża rozbieżność pomiędzy ekstremalnymi wartościami frakcji małżeństw rozwiązanych wskutek jednej przyczyny (tab. 5), jak i średniej liczby powodów uznanych za prowadzące do rozwodu (tab. 6) pomiędzy regionami. W przypadku wyłącznych przyczyn rozwodów w województwach o najniższych wartościach tylko 2,5% rozwodów w świętokrzyskim, 11,5% w pomorskim i 24,3% w dolnośląskim orzeczonych zostało z podaniem jedynie jednej przyczyny, podczas gdy lubuskim (62,4%), małopolskim (56,6%), wielkopolskim (52,3%) i opolskim (51,1%) odnosiło się to do ponad połowy rozwodów, przy średniej dla Polski 40,8%. Z kolei w przypadku średniej liczby przyczyn wartości minimalne to 1,36 (zachodniopomorskie), 1,46 (lubuskie) i 1,48 (warmińsko-mazurskie), zaś maksymalne 2,46 (świętokrzyskie), 2,25 (pomorskie) i 2,03 (dolnośląskie), przy średniej dla kraju równej 1,73.

Tabela 5
Przyczyny rozwodów jako wyłączne powody orzeczenia rozwodów według województw w 2019 r.
(jako % ogółu rozwodów)

Region	niedochowanie wierności małżeńskiej	nadużywanie alkoholu	naganny stosunek do członków rodziny	trudności mieszkaniowe	nieporozumienia na tle finansowym	niezgodność charakterów	niedobór seksualny	dłuższa nieobecność	różnice światopoglądowe	narkotyki	hazard	inne
Dolnośląskie	4,0	2,4	0,4	0,2	0,5	13,5	0,2	1,0	0,3	0,1	0,1	1,6
Kujawsko-pomorskie	3,8	2,1	0,5	0,0	0,3	18,5	0,1	0,9	0,1	0,1	0,1	1,3
Lubelskie	4,2	3,0	1,0	0,2	0,4	35,2	0,1	0,6	0,2	0,0	0,1	0,1
Lubuskie	7,6	6,0	1,1	0,0	1,0	38,9	0,1	1,6	0,8	0,1	0	5,2
Łódzkie	5,6	3,5	0,4	0,0	1,3	28,4	0,1	1,1	0,5	0,0	0,0	0,7
Małopolskie	9,0	5,9	1,6	0,1	1,3	31,4	0,2	3,1	0,3	0,1	0,0	3,6
Mazowieckie	3,9	1,7	0,6	0,0	0,6	25,4	0,2	0,7	0,6	0,0	0,0	2,6
Opolskie	8,1	3,3	0,9	0,1	1,0	30,4	0,2	2,6	3,2	0,1	0,0	1,2
Podkarpackie	4,7	2,5	1,2	0,0	0,2	22,2	0,0	1,8	0,1	0,0	0,0	0,3
Podlaskie	2,6	1,8	0,4	0,0	0,6	7,9	0,0	1,2	0,1	0,2	0,2	19,2
Pomorskie	3,0	0,6	0,3	0,0	0,1	6,8	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,4
Śląskie	9,7	4,7	1,0	0,0	0,8	32,4	0,2	1,1	0,5	0,1	0,1	1,4
Świętokrzyskie	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	1,8	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2
Warmińsko-mazurskie	9,3	6,4	1,3	0,0	1,3	22,8	0,3	2,7	0,6	0,1	0,1	4,5
Wielkopolskie	7,8	4,5	1,0	0,1	0,9	34,7	0,3	1,4	0,2	0,1	0,1	1,2
Zachodniopomorskie	6,7	2,4	1,0	0,0	0,5	27,7	0,1	1,3	0,2	0,1	0,0	2,4
Polska	6,0	3,3	0,8	0,1	0,7	25,5	0,2	1,3	0,4	0,1	0,0	2,4

Przedstawione w niniejszym opracowaniu dane wskazują, że brak jest jednoznacznego związku pomiędzy (nie)tradycjonalizmem obyczajowym, mierzonym częstością wykorzystywania rozwodu jako sposobu zakończenia nieudanego sformalizowanego związku, a charakterystykami osób i małżeństw rozstających się i przyczyn podejmowania takich decyzji. Brak jest jednoznacznego, spodziewanego, związku pomiędzy zamieszkiwaniem na tradycyjnych obszarach kraju a: 1) wyraźnie późniejszym decydowaniem się na rozwód (widać taki związek w przypadku długości stażu małżeńskiego, brak wyraźnej relacji w przypadku wieku osób rozwodzących się), 2) rozstawianiem się przy wskazaniu osoby winnej rozpadu związku, 3) „jednoznacznymi” przyczynami rozwodów (niewierność, agresja, nadużywanie alkoholu, narkotyki).

Tabela 6

Przyczyny rozwodów ogółem według województwa w 2019 r. (jako % rozwodów)

Region	niedochowanie wierności małżeńskiej	nadużywanie alkoholu	naganny stosunek do członków rodziny	trudności mieszkaniowe	nieporozumienia na tle finansowym	niezgodność charakterów	niedobór seksualny	dłuższa nieobecność	różnice światopoglądowe	narkotyki	hazard	inne
Dolnośląskie	20,2	14,9	17,0	5,5	21,5	70,2	8,5	9,8	32,1	1,2	0,5	1,6
Kujawsko-pomorskie	20,3	21,8	13,3	0,5	9,4	67,4	2,3	9,9	2,7	1,2	0,9	1,3
Lubelskie	19,8	18,1	10,9	3,7	22,0	75,1	2,1	22,3	9,6	0,5	0,6	0,1
Lubuskie	17,4	16,4	10,2	0,5	8,0	66,8	3,3	8,3	9,3	0,8	0,3	5,2
Łódzkie	18,8	19,2	11,2	2,2	12,9	74,0	1,7	7,8	21,6	0,9	0,6	0,7
Małopolskie	21,6	20,1	14,2	2,7	18,4	56,3	1,0	13,2	2,6	0,3	0,2	3,6
Mazowieckie	15,4	14,2	13,4	1,5	13,3	73,5	2,5	6,6	27,3	0,8	0,6	2,6
Opolskie	24,1	17,7	10,6	1,3	10,8	59,2	3,2	11,0	15,5	1,5	0,4	1,2
Podkarpackie	21,3	20,0	18,0	3,0	18,0	71,1	1,6	15,6	18,9	0,5	1,0	0,3
Podlaskie	15,6	17,8	13,1	7,3	17,2	60,5	1,1	10,3	13,3	0,9	0,7	19,2
Pomorskie	36,6	18,5	30,0	1,2	30,7	62,6	1,2	20,2	21,8	1,2	0,8	0,4
Śląskie	23,1	18,2	14,1	2,9	13,5	61,2	1,7	7,3	6,1	0,8	0,7	1,4
Świętokrzyskie	16,3	28,0	24,0	1,2	34,4	48,5	1,6	30,9	59,9	0,6	1,0	0,2
Warmińsko-mazurskie	25,2	22,2	11,4	0,8	14,8	50,4	1,4	10,3	6,4	0,6	0,5	4,5
Wielkopolskie	18,0	15,9	9,6	1,1	12,6	70,0	2,3	6,2	14,3	0,5	0,6	1,2
Zachodniopomorskie	21,2	17,4	12,5	0,3	7,3	61,4	0,7	9,8	1,9	0,9	0,4	2,4
Polska	20,9	18,1	14,3	2,4	16,1	67,2	2,5	11,0	16,4	0,8	0,6	2,4

Przedstawione wyniki badań wskazują, że – mimo, jak wydawałoby się, prostych mechanizmów służących wyjaśnianiu przestrzennego zróżnicowania zachowań w sferze rozwodów, jak i innych zachowań demograficznych – nie zawsze uzyskać można potwierdzenie intuicyjnych oczekiwań odnośnie do składowych charakterystyk analizowanych zjawisk. Możliwe, że województwa są – z uwagi np. na wpływ miast wojewódzkich – zbyt dużymi jednostkami administracyjnymi dla jednoznacznego określenia oczekiwanych powiązań. Niestety, w przypadku większości analizowanych w niniejszym opracowaniu zmiennych brak jest informacji odnoszących się do powiatów.

Literatura:

- RRL (Rządowa Rada Ludnościowa), 2019, *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2018-2019*, ZWS GUS, Warszawa, <http://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/publikacje-rzadowej-rady-ludnosciowej/>
- Szukalski P., 2013, *Małżeństwo: początek i koniec*, Wyd. UŁ, Łódź, <http://hdl.handle.net/11089/16165>
- Szukalski P., 2016a, *Rozwód po polsku*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny”, nr 11, <http://hdl.handle.net/11089/20354>
- Szukalski P., 2016b, *Rozwody we współczesnej Polsce – zróżnicowanie regionalne*, „Demografia i Gerontologia Społeczna – Biuletyn Informacyjny”, nr 12, <http://hdl.handle.net/11089/20358>